

DİPLOMASİYE ADANAN BİR ÖMÜR: TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK KADIN BÜYÜKELÇİSİ FİLİZ DİNÇMEN

A LIFE DEVOTED TO DIPLOMACY: FILİZ DINC MEN, THE FIRST WOMAN AMBASSADOR OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE

Öğr. Gör. Dr Dilşad YİRSUTİMUR YOL

Bülent Ecevit Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bölümü, Zonguldak/Türkiye,
dlsad25@hotmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-1670-1047>

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomasi tarihinde yapısal ve sembolik dönüşümleri temsil eden ilk kadın büyükelçi Filiz Dinçmen'in yaşamını ve mesleki kariyerini tarihsel, kurumsal ve toplumsal cinsiyet bağlamlarıyla birlikte incelemektedir. Cumhuriyet'in modernleşme hamlelerinin, devlet bürokrasisinde liyakat esaslı istihdam arayışlarının ve uluslararası ilişkiler ağının kadın diplomatların kariyer fırsatları üzerindeki etkisi, Dinçmen örneği üzerinden değerlendirilmektedir. Literatür incelendiğinde, kadınların diplomatik sahada 20. yüzyıla kadar büyük ölçüde gayriresmî rollerle görünür oldukları, 1918'de Sovyetler Birliği'nin ilk kadın büyükelçi ataması ve 1922'de Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kadın diplomat istihdamıyla diplomasi alanındaki cinsiyet sınırlarının resmen esnetildiği görülmektedir. Türkiye'de ise 1932'de Hariciye Teşkilatına giren Adile Ayda ile başlayan süreç, toplumsal ve idari engeller nedeniyle kesintiye uğramış; 1958'den sonra diplomatik kadrolarda kadın varlığı yeniden ivme kazanmıştır. Bu araştırma, 1982'de Lahey'de göreve başlayan Dinçmen'in atamasının, Türkiye'nin Batı nezdindeki diplomatik temsil kapasitesi ve modern imaj politikaları açısından gecikmiş fakat cesur bir adım olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye-Avrupa ilişkilerinde uzlaşma ve protesto stratejilerinin eş zamanlı yürütüldüğü 1980-1997 dönemi, Dinçmen'in tecrübeleri ışığında yeniden okunmakta; uluslararası müzakerelerde kadın diplomatların yumuşak güç ve devlet aklı stratejilerini birlikte kullanabildiği savı güçlendirilmektedir. Elde edilen bulgular, dinamik şekilde değişen diplomasi normlarının, Türkiye'de kadın diplomatların kariyer gelişimini doğrudan tetiklemese de yavaş ve kararlı bir dönüşüm hattı inşa ettiğini, bu hattın 2000'lerden sonra hız kazandığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Diplomaside Kadın, Türk Dışişleri Bakanlığı, Kadın Hakları, Biyografi, Türkiye Avrupa Birliği (AB) İlişkileri, Hollanda Büyük Elçisi, Avrupa Konseyi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği, Filiz Dinçmen

ABSTRACT

This study explores the life and professional career of a transformative diplomatic figure whose appointment carries both structural and symbolic significance in the diplomatic history of the Turkish Republic. The research focuses on the career of the Republic of Türkiye's first female ambassador, examining her trajectory through historical, institutional, and socio-gender perspectives. The impact of Türkiye's early modernization reforms, the Ministry of Foreign Affairs' pursuit of merit-based recruitment, and the evolving dynamics of international relations on women diplomats' career opportunities is evaluated through her

experiences. The literature indicates that women remained largely visible through informal diplomatic roles until the early 20th century, when gender boundaries in diplomacy were officially expanded-first through the appointment of the Soviet Union's first female ambassador in 1918 and later with the employment of the first American female diplomat in 1922. In Türkiye, the institutional integration of women in diplomacy began in 1932 with Adile Ayda's entry into the foreign service, yet subsequently lost momentum due to administrative and societal constraints, only to regain gradual progression after 1958. This study demonstrates that her posting to The Hague in 1982 represented a belated but bold and strategically framed step toward reinforcing Türkiye's diplomatic representation capacity and projecting a modern state image to the West. The 1980-1997 period, characterized by the simultaneous use of reconciliation and protest strategies in Europe-Türkiye relations, is revisited through her negotiation experiences, contributing to the argument that women diplomats can exercise soft power and statecraft in tandem when managing crises and upholding national interests. The findings show that, although shifting global diplomatic norms did not produce an immediate surge in women diplomats' career advancement in Türkiye, they facilitated the formation of a slow but determined institutional transformation line, which gained notable acceleration in the post-2000s era. The study concludes by emphasizing the importance of evaluating diplomatic representation through objective, gender-neutral criteria and highlighting the strategic value of sustainable, equality-driven institutional reforms in expanding women's roles in Turkish diplomacy.

Keywords: Women in Diplomacy, Turkish Ministry of Foreign Affairs, Women's Rights, Biography, Türkiye-European Union (EU) Relations, Ambassador to the Netherlands, Permanent Representation of Türkiye to the Council of Europe, Filiz Dinçmen

GİRİŞ

Diplomasi tarihi incelendiğinde kadınların rolünün 1900'lerin başına değin gayri resmi olduğu görülmektedir. Buna rağmen kadınlar eş, anne, kız evlat ve kız kardeş sıfatlarıyla diplomasiyi şekillendirebilmişlerdir. Örneğin Çinli prensesler gelin olarak gönderildikleri ülkelerde, Çin ile ittifak yapılmasını sağlayabilmişlerdir(Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 7-8). Türk tarihine baktığımızda da İslamiyet öncesi Orta Asya Türk devletlerinde, yabancı elçilerin karşılanmasında kağanın yanında, kağanın eşi hatunun da bulunduğunu görmekteyiz (Dündar Gürtaş, 2022: 12). İslamiyet sonrası ise Karakoyunlu ve Akkoyunlu hanedanlarına mensup Hatun Can Begüm ve Sara Hatun'un hayatları incelendiğinde diplomasi alanında barışçıl çözüm üreten iki Türkmen kadın portresi karşımıza çıkmaktadır (Arayancan, 2011: 298). Osmanlı Devletinde ise Hürrem, Safiye ve Nurbanu gibi hanım sultanların İstanbul, Londra, Paris, Venedik gibi arşivlerde bulunan mektupları onların diplomaside de etkin olduğunun göstergesidir (Kumrular, 2015: 34). Örneğin Safiye Sultan, hem İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth hem de Fransa Kraliçesi Catherine de Medici ile diplomatik ilişkiler çerçevesinde mektuplaşmış (Altun, 2019: 45). Hürrem Sultan ise Kanuni Sultan Süleyman'nın barışçıl yol ile iletişim kurmak istediği muhatapları ile iletişimine aracı olmuştur (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 7-8). II. Abdülhamid ise diplomaside kadın varlığını kabul etmiştir. II. Abdülhamid'in bu çerçevede izlediği diplomatik politikanın örneklerinden biri Karadağ Prensesi Milena'ya verdiği şevkat nişanıdır (Özcan, 2012: 129). Bu bağlamda Türk Milli Mücadelesinin önemli kadın figürlerinden olan Halide Edip'in Mustafa Kemal Paşa ile Amerikalılar arasındaki iletişimi sağlayarak diplomatik rol oynadığını da belirtmek gerekir (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 7-8). Ancak hükümdar ailesinden olan kadınların ya da donanımlı olan ve bu nedenle eğitim ve iletişim kabiliyetlerine güvenilen kadınların diplomatik faaliyetlerin bir parçası olması istisnai

örnekler oluştururken, kadınların diploması mesleğine yönelmesi ve bu meslekte kariyer basamaklarını tırmanması ağır adımlarla gerçekleşmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde de kadınların diplomasideki gayri resmi statüsü devam etmiş ve daha çok diplomat eşi görevi ile diplomasinin aktörü olmuşlar ve diplomasıyı sosyal açıdan yönlendirmişlerdir. 20.yüzyılda ise kadınlar ilk kez resmi olarak diplomatik ilişkiler sahasında rol oynamaya başlamıştır. Brezilya’da ilk kadın diplomat Marie de Castro 1918’de, ABD’de ise Lucile Atcherson, 1922’de diplomaside görev almışlardır (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 7-8). Dünyanın ilk kadın büyükelçisi ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından göreve atanan Aleksandra Kollontay’dır (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 7-8). Birinci Dünya Savaşı akabinde, diploması ve kadın hakları tarihinde son derece önemli olan bu atamaların yapılması, bir eşiğin aşılmasını sağlamıştır ancak diplomaside kadın varlığının artması yıllara yayılan bir süreç olmuştur.

Türk diploması tarihine bakıldığında ise ilk kadın diplomatın 1932 yılında Hariciye Teşkilatında göreve başlayan Adile Ayda olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında Türkiye’de Medeni Kanunun hazırlanması ile kadın hakları noktasında büyük bir aşama kat edilmesi ve hariciye teşkilatındaki kurumsal yapılaşmanın bir düzene oturtulması ile objektif kriterlere göre istihdamın sağlanmasının Adile Ayda’nın bu göreve atanmasında payı büyüktür. Ancak Ayda’nın bu görevi 1 yıl kadar sürmüş, 1933’de istifa etmiştir. İstifa gerekçesi ise evliliğinin yurtdışı görevlere engel oluşturmastır (Yoğun, 2019: 56). Kadın diplomatlar açısından evliliğin mesleki anlamda zorlayıcı etkisi olduğu görülmektedir. Hatta bu yüzden bazı gayri resmi uygulamaların da yapıldığını söyleyebiliriz. Kürüm ve Rumelili ise makalelerinde Türk Dışişleri teşkilatında batılı devletlerde olduğu gibi kadın diplomatlar için evliliğin resmi olarak yasaklanmasa da, kadınların yurt dışı temsilciliklere atanması bir dönem yasaklandığını ve Adile Ayda’nın bu nedenle görevine ancak 1958’de dönebildiğini ifade etmektedirler (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 13). Her ne kadar evlilik Türkiye’de kadın diplomatlar için resmi olarak yasaklanmasa da, bir dönem diplomat eşlerinin yurt dışındayken “diplomatlık” dışında bir meslek icra edemeyeceğini öngören kuralın uygulanması, kadın diplomatların hem evlenip hem de dış misyonlarda görev alabilmelerinin önünde bir engel oluşturmuştur (Yılmaz, 2019-2020: 226).

Resmi ya da gayri resmi engellemelerle beraber, aslında eğitilmiş kadının evlenme ve annelik rolü çalışma hayatını hangi meslek grubunda olursa olsun etkilemektedir. Buna ek olarak, diplomatlığı gibi erkek mesleği olarak gören bakış açısının sonucunda, diploması sahasında oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin uzun bir dönem kadın diplomatların, diploması basamaklarını tırmanması engellenmiştir.

Tüm olumsuzluklara rağmen dünya diplomasisinde kadınların varlığı her geçen gün artmaktadır. Son yirmi yılda ABD örneğine bakıldığında Dışişleri Servisinde 1960’da % 9,8 olan kadın oranı 2016 itibarıyla % 36 olarak tespit edilmiştir. İngiltere’de 2014 yılı itibarıyla beş misyon şefinden biri kadınlardan oluşmaktadır (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, 2018: 9). Diplomaside kadın varlığı noktasında İskandinav ülkesi olan İsveç, izlediği feminist dış politikanın yansıması olarak 2017 itibarıyla kadın diplomat istihdamında %40 oranına ulaşmıştır (Yılmaz, 2019-2020: 219).

Diplomaside kadın varlığı noktasındaki iyiye gidiş Türkiye’de de 1950’li yıllarda kadınların diploması alanına tekrar ilgi göstermesi ile başlamıştır. 1957 yılında Jale Yiğit meslek memuru olarak Dışişleri Teşkilatında göreve başlamıştır (BCA, 30.11.1.0/532.79.19, 06.08.1980). Türkiye’de ilk kadın dışişleri mensubu olan Adile Ayda ise bu mesleğe uzun bir aradan sonra 1958’de dönmüştür. 1958-1959 yılları arasında sayısı beş olan kadın dışişleri siyasi memurlarının sayısı her geçen yıl artarak 1992’de 110 kadar olmuştur (Girgin, 1994: 140). 2000’li yıllara gelindiğinde kadın meslek memuru sayısında ciddi bir artış

gerçekleşmiştir. 2005 yılı verilerine göre 235 kadın meslek memuru bulunmaktaydı (İskit, 2007: 426). 1990larda kadın diplomatların erkek meslektaşlarına oranı %13 civarında iken, 2020 itibari ile oran %35'e ulaşmış bulunmaktadır. 2020 verilerine göre toplam 264 büyükelçinin 65'i (% 24.81) kadın büyükelçidir. Kadın büyükelçilerin 25'i Merkez'de, 40'ı yurt dışında görev yapmaktadır. Kadın başkonsoloslarımızın sayısı 10'dur. Geçen süre içinde ise 22 kadın büyükelçi görevlerini başarı ile tamamlayarak emekli olmuşlardır (Başkal, 2021: 54).

2000'li yılların il çeyreğinde görülen kadın diplomatların sayısındaki bu önemli artışın kapısını açan hadiseler ise 1980'li yıllarda Türk dışişlerinde yaşanan iki önemli gelişmedir. Bunlardan ilki Dışişleri Bakanlığının teşkilat yapısında yapılan yeni düzenlemelerdir. İkincisi ise Türkiye'nin ilk kadın büyükelçisi olan Filiz Dinçmen'in Lahey Büyükelçisi olarak göreve başlamasıdır (Girgin, 1994: 154).

1. Filiz Dinçmen'in Hayatı

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın büyükelçisi unvanına sahip olan Filiz Dinçmen, aslen Eskişehirli olup (BCA, 639-22-7, 25.04.1988)¹, 1939 yılında maden mühendisi olan babası Ruhi Alkor²'un görev yaptığı (Avşaroğlu, 2001: 28) Zonguldak'ta dünyaya gelmiştir. Dinçmen, Zonguldak'ta geçen çocukluk yıllarını anlatırken "O yılları kâbus gibi hatırlarım. Bazı akşamlar babam evdeyken telefon çalardı. Ocakta göçük olmuş, şu kadar işçi göçük altında kalmış diye. Babam da, derhal kalkıp giderdi. Biz de beklerdik, ne zaman nasıl dönecek diye. O zamanlardan kalma bir de ciğerlerinde rahatsızlık vardı" (Dinçmen ile yapılan söyleşi, 2024; Ergin, 1982) diyerek kömüre ulaşırken yaşanan zor hayatı maden emekçilerinin ailelerinin bakış açısıyla anlatmaktadır.

İlköğretimini Zonguldak'ta bulunan Kilimli İlkokulunu bitirdikten sonra Mehmet Çelikel Lisesinin ortaokul kısmında sürdüren Dinçmen, liseyi Ankara Kız Lisesinde tamamlamış ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde (Mülkiye) lisans eğitimini almıştır (Ergin, 1982). 1956 yılında başlayan yükseköğrenim hayatında, Mülkiyede erkek öğrenciler ağırlıktadır. O yıl Mülkiyede eğitim alan 175 öğrencinin yaklaşık 20'si kız öğrencidir (Dinçmen, 2000: 73). Dinçmen ile yapılan bir röportajda kendisine yöneltilen "*Mülkiyeye girmeniz bilinçli bir tercih miydi?*" sorusuna şöyle cevap vermiştir ("Söyleşi Mezunlarımızdan Filiz Dinçmen", 2012: 18):

"Çok bilinçli bir tercihti. Daha ortaokul yıllarında kararımı vermiştim. Siyasal Bilgiler Fakültesinin Dış İlişkiler Bölümünü bitirecek ardından da Dışişleri Bakanlığına girecektim. Tabii o yaş için bunlar çok yeni fikirlerdi, macera gibi algılanıyordu. Çevremde beni bu kararımdan caydırmaya çalışanlar oldu. Ama dediğimi yaptım."

Mülkiyede Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer, Prof. Dr. Seha Meray, Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat gibi önemli akademisyenlerden ders alan Dinçmen'in okul yıllarında unutamadığı hocalarından bahsederken zikrettiği ilk isim, bir cumhuriyet aydını olarak nitelediği Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'dır ("Söyleşi Mezunlarımızdan Filiz Dinçmen", 2012: 19). Türkiye'nin ilk kadın siyaset bilimcisi Siyaset Bilimleri Fakültesi'nin ilk kadın asistanı, doçenti ve profesörü ve de kürsü başkanı olan bir ismin (Özdem, 2012: 72); Türkiye'nin ilk kadın büyükelçisinin hayatında iz bırakması elbette şaşırtıcı değildir. Prof. Dr. Bedri Gürsoy, Prof. Dr. Mümtaz Soysal ve Prof. Dr. Kemal Arar,

¹ Her ne kadar devlet arşivlerindeki bu belgede Dinçmen'nin Eskişehir nüfusuna kayıtlı olduğu bilgisi yer alsada Dinçmen bunun doğru bir bilgi olmadığını ve ailesinin Arnavutluk'tan Anadolu'ya gelen bir Türk ailesi olduğunu ifade etmiştir (Dinçmen ile Yapılan Söyleşi, 2024).

² Ruhi Alkor 1924 yılında açılan, Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi'nin 1928 yılındaki ilk mezunlarından (Avşaroğlu, 2001, s. 28)

Dinçmen'in eğitim hayatında iz bırakan diğer isimlerdi ("Söyleşi Mezunlarımızdan Filiz Dinçmen", 2012: 19).

Dinçmen'nin Mülkiyede eğitim aldığı yıllar Siyasal Bilgiler Fakültesinin de eğitim müfredatı olarak değişim geçirdiği bir döneme tekabül etmektedir. 1954 yılında New York Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi arasında Teknik Yardım Antlaşması imzalanmış ve 1959'a kadar süren proje kapsamında yürütülen faaliyetlerle fakültenin eğitim müfredatında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle Mülkiyede Kıta Avrupası etkisi azalmış, Kamu Yönetimi resmi bir program olarak müfredata dâhil edilmiş; quiz tekniği, beyin fırtınası, periyodik testler, tartışma yöntemi gibi yöntemler ile derslerin işlenmesine başlanmıştır. Bu değişimlerle birlikte müfredattaki hukuk ağırlıklı dersler azalmıştır (Babaoğlu, 2020: 227-229, 260). 1956-1960 yılları arasında Siyasal Bilgiler Fakültesinde eğitim alan Filiz Dinçmen de Amerikan modeline göre şekillenen bu yeni sistemin yetiştirdiği Mülkiyelilerdendir.

Okul yıllarında çalışkan ve entelektüel bir öğrenci olarak nitelendirilen Dinçmen, İngilizceyi ve Fransızca'yı kendi çabası ile öğrenmişti (Ergin, 1982; (BCA, 654-26-11, 12.06.1989). İnal Batu, Hikmet Çetin, Yalçın Küçük, Ayla Kutlu, Vecdi Gönül gibi Türk dış politikası ve siyasetinde isimlerini sıkça duyduğumuz kişilerle sınıf arkadaşı olan Dinçmen; ortak politik algılara, davranışlara, çıkarlara ve standartlara sahip olan bir politik cemaat olarak nitelenen "Mülkiyelilik" (Şahin, 2005: 38) kavramı hakkında ise şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"O dönemde sanki Mülkiye devletin sahiplerinden bir tanesiydi. Mülkiyede okuyanlar devlette önemli görevler alır, Cumhuriyeti kollar, vatana millete hizmet eder anlayışı vardı. Elbette çağ değişiyor ama hala Mülkiyeli olmak önemli bir artı." ("Söyleşi Mezunlarımızdan Filiz Dinçmen", 2012: 19)

Bir Mülkiyeli olarak Dinçmen'in bu ifadeleri, Mülkiyelilerin aldıkları eğitim doğrultusunda, devleti yönetme noktasında üst düzey bir istek ve kararlılık ile yetiştirildiklerini göstermektedir. Filiz Dinçmen ile yapılan söyleşide ise kedisine yöneltilen Türk Dışişlerinde Avrasyacı ve Atalantikçi iki karşıt düşünce ekolünün ve Galatasaray Lisesi kökenlilerin dayanışmasının olup olmadığını yönündeki soruya, sadece Mülkiyelilik bilincinin ve dayanışmasının her daim olduğunu ifade ederek yanıt vermiştir (Dinçmen ile yapılan söyleşi, 2024).

Mülkiye eğitimi sırasında Siyasi Şubeyi tercih eden Filiz Dinçmen, Bach, Beethoven ve Mozart'ı severek dinleyen; Ümit Yaşar Oğuzcan hayranı bir şiir sever olarak şiir gecelerinde şiir okuyacak kadar şiire ilgili olan entelektüel birikimi ve mesleki donanımıyla 1960 yılında Mülkiyeden mezun olmuştur (Ergin, 1982).

Filiz Dinçmen, mezuniyetinden sonra, dışişleri saflarında meslek hayatında başladığında, Dışişleri Bakanlığındaki kadın meslek memurlarının sayısı 5'i geçmemekteydi (Ergin, 1982).

2. Diplomaside Filiz Dinçmen

Filiz Dinçmen 1961 yılında, 27 Mayıs 1960 askeri darbe hükümetinin Batı ile entegrasyona açık Dışişleri Bakanı Selim Sarper (Akalin, 2005: 61) döneminde ilk görevine atanmıştır. 1965 yılına değin sürecek olan bu görev, Dışişleri Bakanlığı Birleşmiş Milletler (BM) Dairesi 3. ve 2. Kâtipliğidir. Ağustos 1965'de, kendisinin "diplomatik hayatım boyunca en rahat görev yaptığım yer" olarak nitelediği (Dinçmen ile yapılan söyleşi, 2024), BM New York ofisinde, 2. ve 1. Katiplik görevlerinde bulundu ("Söyleşi Mezunlarımızdan

Filiz Dinçmen”, 2012: 18; Cumhuriyet, 18.06.1965). 1967 yılında 8. derecede memurluğa terfi ettirilen (BCA, 331-48-31, 28.12.1967) Dinçmen, daha sonra Tahran’da Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilatı (RCD) işlerine baktı. Filiz Dinçmen, Brüksel’de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) nezdindeki Türk Delegasyonunda görev yaparken, 1976 yılında merkeze döndüğünde Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar Dairesi Başkan Yardımcılığına atandı (Ergin, 1982). 1978’de yine bir ilki gerçekleştirerek; Uluslararası Kuruluşlar Dairesi Başkanı olan *ilk kadın diplomat* olmuştur (Milliyet, 20.06.1978). Dinçmen, bu yeni görevlendirmesiyle beraber dönemin Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün’ün ABD ile olan temaslarında, ona eşlik eden heyette yer aldı (Milliyet, 26.09.1978; 01.11.1978).

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra yeni kurulan hükümetin Dışişleri Bakanı İlter Türkmen tarafından Çok Taraflı Siyasi İlişkiler Genel Müdür Vekilliğine atandı. Bu görevi sürdürürken yine 1980 yılında Birleşmiş Milletlerin 35. Dönem toplantısına, İlter Türkmen başkanlığında katılan heyetin üyelerinden biri olmuştur (BCA, 407-172-30-18-1-2, 08.10.1980; Cumhuriyet, 25.09.1980). Vekâleten yürüttüğü Çok Taraflı Siyasi İlişkiler Genel Müdürlüğü görevine daha sonra asaleten atanan Dinçmen, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği (AB) ile yapılan görüşmelere katılmaya devam ederken (BCA, 438-387-1, 06.11.1981; BCA, 386-24-9, 24.01.1980; BCA, 407-172-10, 08.10.1980; BCA, 438-387-1, 06.11.1981; BCA, 447-446-7, 10.03.1982), 1980 askeri darbesi nihayetinde yasama kurumları olarak oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi toplantılarında, Dışişleri Bakanlığının temsilcisi olarak bu kurumları bilgilendirmiştir (Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.1, 1982: 170-171, 394-395; C.2, 1982: 203; TBMM, 2022a; 2022b).

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve genel olarak Avrupa ile ilişkiler ve Ege sorunları gibi alanlarda mesai harcayan Dinçmen; bu tecrübeleriyle (Ergin, 1982) diplomatlıkta ulaşılabilecek en üst mevkiye erişmiştir. 1982 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kadın büyükelçisi olarak Lahey’de görev yapmak üzere atanmıştır (Milliyet, 22.06.1982).

Büyükelçilik görevine ilk kez bir kadının atanması, Türk basınının da ilgisini çeken bir konu olmuştur. Örneğin, “*Filizli Günler Ve Geceler*” başlıklı bir haberde büyükelçi ataması dolayısı ile Ankara’da, Dinçmen onuruna verilen yemekler ve kokteyller konu olmuştur (Milliyet, 12.09.1982; 26.09.1982). Dinçmen’in atanmasını müteakip Türk basınında çıkan haberlerden bir diğeri de onun evliliği ile ilgilidir. Bu haberde, Üstün Dinçmen’in³ eşi Filiz Hanım’ın bu yeni görevi için “ *Filiz’in Türkiye’nin ilk kadın büyükelçisi olması güzel bir olay, ayrıca meslek çizgisinde hak ettiği bir aşama. Bu aşamada payıma düşen özveriye ben de severek katlanacağım*” ifadelerine yer verilerek dışişleri mensubu olan eşlerin dayanışması vurgulanmıştır (Milliyet, 23.05.1982). Dinçmen çifti ile ilgili olan haberler ilerleyen dönemlerde de bununla sınırlı kalmayacaktır. Bu haberlerde kimi zaman Üstün Dinçmen’in hastalığı dolayısıyla ve görev nedeni ile hariciyeciler çiftin birbirlerinden ayrı kalışı vurgulanmış (Milliyet, 21.11.1982), kimi zaman da Dinçmen çiftinin görevleri nedeniyle ayrı ülkelerde bulunmaları ve bu ayrı kalış için ürettikleri çözümler basının konusu olmuştur (Milliyet, 09.08.1985; Cumhuriyet, 09.08.1997, 13.09.1992). Filiz Hanım yıllar sonra verdiği bir röportajda iki büyükelçinin evliliğinde yaşanan zorlukları şu sözlerle anlatmaktadır (Hürriyet, 2023):

“Hollanda’da ilk yılımı doldurduğumda, Üstün de Katar Büyükelçisi olarak Doha’ya gitti. Düşünsenize ben bir uçta, o bir uçta. İki yıl boyunca ancak birkaç defa bir araya gelebildik. Ayrı ülkelerde görev yaparken, yaz tatillerimizi evlilik tarihimiz olan 24 Temmuz’a denk getirmeye çalışırdık. Bunlardan birinde Fransa’da buluştuk, birinde de Türkiye’de tatil

³ 1936 Yılında İstanbul’da doğan Üstün Dinçmen 1960 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesinden mezun olarak 1961 yılında Dışişleri Bakanlığında göreve başlamıştır. Mesleki hayatı boyunca Oslo, Doha ve Prag’da büyükelçilik görevlerinde bulunmuştur (BCA, 900-46-5, 06.10.1997).

yaptık. Sık sık telefonla konuşurduk, o kadar. Ondan sonraki yıllarda ben Viyana'dayken Üstün Prag'daydı, şehirler yakın olduğundan karayoluyla birbirimize ulaşabiliyorduk.”

Türkiye'nin, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucu, askeri bir cunta tarafından yönetildiği bir dönemde büyükelçi olan Dinçmen, Avrupa Topluluğu (AT) ülkesi olan Hollanda'da Türkiye Cumhuriyetini temsilen görev yapmıştır. Bu ortamda Türkiye ile AT ülkeleri arasındaki ilişkilerde Hollanda; Fransa ve Danimarka ile birlikte Türkiye ile olan ilişkilerin askıya alınmasından yana bir tavır sergilemekteydi. Adı geçen ülkelerin tavrı, AT'nin Türkiye'deki darbe yönetimine karşı olan genel tutumu üzerinde pek etkili olmasa da özellikle Avrupa ülkelerindeki kamuoyu nezdinde, Türkiye aleyhtarı bir atmosferin var olduğu da açık bir gerçektir (Hürriyet, 2023). Bu şartlar altında bir kadın büyükelçinin, AT üyesi bir ülkeye atanması elbette Türkiye'nin modern ve ilerici yüzünün, Avrupa nezdinde tüm dünyaya gösterilmek istendiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Türk hariciyesindeki 22 yıllık tecrübesi ile büyükelçilik gibi diplomaside ulaşılacak son merhaleye erişen Dinçmen'in bu yeni görevi, hariciye kadrolarında pek de kolay kabul görmemiştir. Dinçmen'in çalışma arkadaşlarında Ergun Sav, onun büyükelçilik görevine başladığı ilk günlere ilişkin tanıklığını şu ifadelerle aktarmaktadır (Sert, 2022: 63):

“Filiz iyi arkadaşımıdır. Aynı odada çalıştık... Hollanda'ya büyükelçi atandığı zaman ben dışarıdaydım. Tebrik mektubu yazdım... Kısa süre sonra uzun bir cevap geldi. Meğer dertliymiş. Lahey'e büyükelçi olmasını bazıları hazmedememişler. Çekiştiriyorlarmış. ‘Sırf hanım olduğu için atandı. İlk çıkışta Hollanda olur mu? Başaramaz.’ gibi laflar dolaştırıyorlarmış.”

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere kadın bir diplomatın Türkiye için siyasi önceliği olan bir AB ülkesine büyükelçi olarak atanması, kimi çevreler tarafından eleştirilmiştir. 2000'li yıllara değin, Türk diplomasisinde kadınların Türkiye'nin siyasi önceliği olmayan Afrika ülkelerine atanma eğiliminin daha yüksek olduğu düşünülürse, bu ilk kadın büyükelçi atamasının, her ne kadar geciken ve dış işleri kulislerinde eleştirilen bir atama olsa da, oldukça cesaretli bir adım olduğunu söyleyebiliriz.

Kadın bir büyükelçinin diplomatik çevrelerde yadırganmasının getirdiği zorluk ile birlikte, Dinçmen'in büyükelçilik dönemi, Ermeni terörünün Türk diplomatları hedef alındığı bir dönem olması itibarıyla, güvenlik kaygılarının da yüksek olduğu bir dönemdir. Başta Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA) olmak üzere, Ermeni terör örgütlerinin Türk diplomatlara karşı düzenledikleri suikast eylemleri 1973 yılından başlayarak 1985 yılına değin sürmüştü (Demir, 2020: 51). Bu süreçte, dış görevleri olan diplomatlar hatta onların eşleri dahi Ermeni teröristlerin saldırılarından korunmak için silah kullanmayı öğreniyorlardı (Hekimoğlu, 1982). Türk diplomatların can güvenliği bakımından zor günlerin yaşandığı bu dönemde Dinçmen, tam da o günlerde yaptığı bir söyleşide terör eylemlerinden korkmadığını şu şekilde ifade etmekteydi:

“ Kuşkusuz ucuz kahramanlık yapacak değilim, gerekli olan tüm güvenlik önlemlerini uygulayacağım ama bunlar benim görevimin gerektirdiği her şeyi yapmamı da önleyemeyecektir. Temsil ettiğim ülkemin çıkarları için ne lazımsa en iyi şekilde yapmak azmindeyim. Başarır mıyım bilmiyorum ama çalışacağımdan kuşkunuz olmasın. Tehlike her meslekte var ve bunun nereden ne zaman geleceği hiçbir zaman bilinmez”(Milliyet, 26 Eylül 1982).

Bu ifadelerden yıllar sonra ise Filiz Hanım, dönemin siyasi atmosferini ve Hollanda'daki görevi esnasında yaşadıklarını şöyle anlatmıştır (Hürriyet, 25.09.2001):

“Türkiye’de askeri dönem varken gittim Hollanda’da, çok zor günlerim oldu. Mesele şuydu, Türkiye bir diktatörlük, Türkiye’de insan haklarına saygı gösterilmiyor. Bu tema altında her gün onlarca olayla mücadele etmek zorundaydım...”

Gerçekten de bu dönemde Dinçmen’in 1980 darbesi sonucu oluşan sorunlarla baş etmek zorun da kaldığını Hollanda basınına yansıyan haberlerden de anlamaktayız. Örneğin Lahey’de, Dinçmen’e Türkiye’deki kadın tutuklularla ilgili soru yöneltilmiş o ise bu soruyu yanıtlamayı reddetmiştir (Het Parool, 09.03.1984).

Bir Türk kadın diplomat olarak büyükelçi olmasına gösterilen tavır ise Dinçmen tarafından şu şekilde ifade edilmekteydi (Hürriyet, 25.09.2001):

“Türkiye’nin itilip kakıldığı bir dönemde benim büyükelçi olarak atanmam, Lahey’deki meslektaşlarım arasında bile büyük şaşkınlık yarattı. Gazetelerde boy boy fotoğraflarım basıldı. Müthiş bir koruma altındaydım. En azından beş silahlı adamla beraber dolaşmak zorundaydım. Hollandalılar son derece açık, ikna olmak için dinlemeye hazır, hoşgörülü, sıcak insanlardır. Birkaç suikast ihbarı oldu ama tam olarak mahiyetleri anlaşılamadı. Türkiye büyükelçisinin kadın olduğunu görünce çok şaşıyor insanlar. Size biraz hayranlık, biraz güvensizlik, biraz da kuşkuyla yaklaşıyorlar. Birçok ülkede Türkiye’ye karşı köklü önyargı var, maalesef. Bunların oluşmasında dinin de bir etken olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Lahey’deki ilk büyükelçiliğimde Hollanda Dışişleri Bakanlığı’nın üst düzeyde görevlisi bir yakın dostumun bana: ‘Sen Hristiyan’sın değil mi?’ dedi. Beni yakından tanıyan bir meslektaşımın bu sorusu beni çok yaraladı. Daha sonraları buna benzer çok olaylar yaşadım. Yener Bey, en aydınları bile çağdaş, aydın, kendilerine benzeyen bir kadının Türk ve Müslüman olabileceğini sanmıyorlar.”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Dinçmen’in büyükelçiliği onun için büyük bir sorumluluğu beraberinde getirse de, Avrupa’da Türkiye hakkındaki olumsuz önyargıları bir nebze olsun kıran görevlendirme olmuştur. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’nin büyükelçilerinden birinin kadın olacağına inanamayan Avrupalı dışişleri mensuplarının gözleri, Türkiye’nin düzenlediği özel davetlerde büyükelçi olarak bir erkeği aramaktaydı. Üstelik bu tavır Dinçmen’in 1993 yılında Viyana Büyükelçiliğine atandığı yıllarında da devam etmiş ve Dinçmen’in hafızasında kim zaman komik kimi zaman da incitici anılar kazıymıştı (Dinçmen, 2000: 73-76).

Filiz hanımın Lahey’deki görevi esnasında öncelik verdiği konular ise, Türkiye’deki darbe hükümeti ve Türk işçilerinin durumu olmuştur. Dinçmen, 1980 darbesi sonrası yeni bir anayasa hazırlanacağını sivil siyasete bir an evvel dönüleceğini ifade ederken, Türk işçilerin Türkiye’ye gönderilmeleri için değil, entegrasyonu için Hollanda’nın çaba sarf etmesi gerektiğinin altını çizmekteydi (De telegraf 29 Ekim 1982).

Dinçmen bu ilk büyükelçilik görevi sonrasında yine Avrupa’da görevlendirilerek; 1984’de Avrupa Konseyi nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine atanmıştır (BCA, 514-251-6, 08.08.1984; Cumhuriyet, 20 Temmuz 1984). Türk siyasetinde Turgut Özal’ın yılların başladığı bir dönemde yeni görevine başlayan Dinçmen; 1988 yılına değin bu görevi sürdürmüş, Türkiye ve Avrupa Konseyi (AK) arasındaki pek çok sözleşmeyi Türkiye Cumhuriyeti adına imzalayan ve Türkiye adına AB’nin düzenlediği konferanslara katılan isim olmuştur. Bu kapsamda, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu Organlarına Yapılan Başvurular ve Açılan Davalarda İşlemlerin Hızlandırılmasını Öngören Protokol ile Cezai Konularda Yardımlaşmayı Öngören Mali Nitelikteki Suçları da Kapsayan Protokol, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunması Sözleşmesine Ek 7 Sayılı Protokol, Futbol Maçlarında Seyircilerin Şiddet Gösterilerine ve Taşkınlıklarına Dair Avrupa Sözleşmesi gibi sözleşmeleri imzalayan Dinçmen, Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen kadın hakları ve kadın - erkek eşitliği konulu konferansta Türkiye’yi temsil etmiştir (BCA, 522-299-1,

13.12.1984; BCA, 557-493-2, 24.06.1986; BCA, 654-26-11, 12.06.1989; Dışişleri Bakanlığı Belleteni, 1986a: 12; Dışişleri Bakanlığı Belleteni, 1986b: 12).

Her ne kadar Türkiye ve AK arasında önemli protokoller imzalsansa da bu dönemde, kimi zaman ilişkilerde tıkanıklığa da tanıklık edilmektedir. 1984’de Türkiye ile AK arasındaki en önemli sorun, Türkiye’nin Bakanlar Komitesinin dönem başkanlığı talebinin, demokrasiye dönülüp dönülmediği konusuna AK’nin tereddüt ile yaklaşması sonucu, reddi üzerine ortaya çıkmıştır. Bu karara bir tepki olarak dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, AB Bakanlar Konseyi toplantısına katılmayınca Türkiye’yi daimi delege olan Filiz Dinçmen temsil etmiştir (Milliyet, 23.11.1984). Türkiye, bu tavrından bir süre sonra 1985’te, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yapılan bir değişikliği onaylayan ülkeler arasında yer almıştır. 14 Mart 1985’de Türkiye adına Filiz Dinçmen, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine dair ek protokolü imzalamıştır (Milliyet, 19.03.1985). Ancak Türkiye’nin AB Bakanlar Komitesinin dönem başkanlığının reddedilmesinin yarattığı gerginlik yine devam etmektedir. Türkiye’nin Avrupa Konseyi nezdindeki daimi temsilcisi Dinçmen’in konsey toplantısına katılmaması bunun göstergesidir (Milliyet, 26.04.1985). Öncelikle 1985’te, Türkiye’nin AK dönem başkanlığının reddedilmesi üzerine konseydeki daimi temsilci olan Dinçmen, bu kararı protesto amacıyla geri çekilmiştir (Cumhuriyet, 26 Nisan 1985). . Aynı yılın mayıs ayında ise Türkiye’deki işkence olaylarını incelemek için uluslararası bir komisyon kurulması önerisi Türk Hükümeti tarafından reddedilmiş, aralık ayında ise Filiz Dinçmen İnsan Hakları Komisyonu’na çağrılıp dostane çözüme ilişkin bir mutabakat sağlandığı bilgisi verilmiş ve sorun, çözüm yoluna girmiştir (Cumhuriyet, 14 Mayıs 1985; 12 Aralık 1985). 1986’da ise Türk Hükümeti, işkence konusunda bir raporu AK İnsan Hakları komisyonuna Filiz Dinçmen’in sunması kararını almıştır (Cumhuriyet, 28 Haziran 1986). Nihayetinde Dinçmen, Türkiye’nin AK nezdindeki daimi temsilcisi olarak, İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Avrupa Sözleşmesini çekince koymadan parafe etmiştir (BCA, 591-670-7, 07.01.1988; Cumhuriyet, 12.01.1988; De Waarheid, 12.01.1988).

AK ve Türkiye arasında sorunlu yıllarda görev yapan Dinçmen, yıllar sonra verdiği bir röportajda Strazburg’da geçirdiği günler hakkında şunları ifadeleri kullanmıştır (Hürriyet, 25.09.2001):

“Hollanda’daki görevim 1984 sonunda sona erdiğinde Türkiye’ye dönmeden doğrudan Strazburg’a görevlendirildim. Oradaki dört yılım da çok zor geçti doğrusu. Görev sadece ikili çerçevede değil, bir yandan da AB’nin temsilcileriyle de mücadele söz konusu. Türkiye askeri dönem sırasında, kendisine gelen başkanlığı kendiliğinden devretmişti. Seçimlerden sonra Özal hükümeti, “Şartlarımız değişti, dönem başkanlığımızı geri istiyoruz” dedi. Bunu gerçekleştirebilmek kolay değil, çok sıkıntılı bir dönem yaşadım. Dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu kendi heyetiyle Frankfurt’ta bekliyor. Oylama lehimize tecelli ederse gelecek. Oylama öncesi son anda kritik bir gelişme sağladık, Kuzey ülkelerinin lideri konumunda olan İsveç’i gruptan ayırıp, vereceği oyu tarafsız döndürdük. Bunu gören birkaç Kuzey ülkesi de gruptan ayrıldı. Böylece Türkiye’nin dönem başkanlığını sağlanmış oldu. Ondan sonraki altı ay ben orada Büyükelçiler Komitesi’nin başkanlığını yaptım.”

Dinçmen, AK dönem başkanlığı için büyük çaba harcadığını ve bu konuda başarı sağlanmasında ki emekleri noktasında mütevazı olamayacağını kendisi ile yapılan söyleşide de ifade etmiştir (Dinçmen ile yapılan söyleşi, 2024). Vatikan Büyükelçisi olduğu dönemde ise ulusal konularda *şahin* bir diplomat olduğunu belirten Dinçmen’in (Hürriyet 24 Eylül 2001), kimi zaman, kadın diplomatlardan beklenen *“güvercin diplomasi”* kalıbının dışında hareket ettiği görülmektedir. Hollanda basının Dinçmen’in üslubu hakkında *“nazik ama sert”* (De Telgraaf, 29 Ekim 1982). İfadesi de bu değerlendirmeyi doğrular niteliktedir.

1988’de tekrar Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlüğüne atanan Dinçmen (BCA, 639-22-7, 25.04.1988), 1989’da yine bir ilki gerçekleştirerek Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığına tayin olan ilk kadın diplomat olmuştur (BCA, 654-26-11, 12.06.1989; Cumhuriyet, 25.07.1989). Bu görevi kapsamında da Türkiye adına uluslararası anlaşmaları imzalamaya yetkili kılınan Dinçmen, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ABD gezisinde ona eşlik eden heyet içerisinde yer almıştır (BCA, 655-68-5, 09.07.1990; Cumhuriyet, 20.09.1990). Çok kısa bir süre sonra, 1991’de ise gazeteler Filiz Dinçmen’in Stockholm’e büyükelçi olarak atandığını duyurmuşlardır (Cumhuriyet, 08.08.1991, 14.08.1991). Ancak Dinçmen bu görevlendirme konusunda istekli değildir (Cumhuriyet, 15 Ağustos, 1991). Nihayetinde gazetelere yansıyan bu görevlendirme fiilen gerçekleşmemiş olmalı ki birkaç ay sonra Dinçmen’in Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü olarak atandığı gazetelere yansyacaktı (Cumhuriyet, 6 Ekim 1991, 1991, 17 Ekim 1991).

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü olarak Dinçmen 1991-1993 yılları arasında hemen hemen her hafta rutin olarak yapılan haftalık bakanlık açıklamalarında, bakanlığın sesi olmuştur (Milliyet, 29.10.1992, 29.01.1993, 11.02.1993). Uluslararası af örgütünün insan hakları konusunda Türkiye’yi uyaran raporuna karşılık Dinçmen PKK terörünün bu raporda görmezden geldiğini dile getirmiştir (De telegraaf, 12 Kasım 1992; De Volkskrant, 12 Kasım 1992).

1991-1993 yılları arasında Dışişleri Bakanlığının sesi olan Filiz Dinçmen’i 1993 yılı itibari ile Viyana Büyükelçisi olarak görmekteyiz (BCA, 752-474-3, 19.07.1993; Cumhuriyet, 04.04.1993). Bu dönemde de bir kadın büyükelçinin AB üyesi olan bir ülkeye görevlendirilmesi ve dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının da bir kadın olması, Türk basınında AB nezdinde Türkiye için anlamlı bir tablo olarak değerlendirilmekteydi (Milliyet, 09.10.1993).

1997 yılında Viyana Büyükelçiliği görevi sonlanan Dinçmen, merkeze çekilen elçiler arasında yer almıştır (BCA, 900-46-5, 06.10.1997). Çok kısa bir süre sonra da Dış Politika Danışma Kurulu üyesi olarak atanmıştır (Milliyet, 15.10.1997). 1998 yılında ise üniversite yıllarından sınıf arkadaşı olan Hikmet Çetin’in TBMM Başkanlığı döneminde TBMM Başkanlığı Başdanışmanı olmuştur (Meclis Haber Dergisi, 1998: 4). Dinçmen, bu görevi kapsamında Çetin’in yurtdışındaki gezilerine eşlik etmiştir (Milliyet, 29.04.1998). Yıldırım Akbulut ve Ömer İzgi’nin TBMM başkanlıkları döneminde de başdanışmanlık görevini sürdüren Dinçmen (TBMM, 2023), 2001-2004 yılları arasında Vatikan ve Malta Büyükelçisi olarak görev yaptı (Times of Malta, 24.05.200, 19.05.2002, 23.05.2002, 04.01.2004; Milliyet, 23.08.2001). Dinçmen bu göreviyle beraber Katolikliğin merkezi Vatikan’a atanan ilk Türk kadın büyükelçi olarak yine bir tabuyu yıkmıştır. Dinçmen’in Vatikan görevlendirmesi hakkındaki görüşleri şu şekildeydi (Hurriyet, 24.09.2001):

“Vatikan 1929 yılında kurulmuş bağımsız özerk bir devlet. Elbette yüzölçümü olarak çok küçük ama çok nüfuzlu bir devlet. Ben görev yaptığım öteki başkentlerde olduğu gibi, burada da ülkemi onurla temsil edeceğim. Vatikan benim agremamı on gün içinde verdi. Bu büyük bir jest aslında...”

Katolik dünyasının ruhani lideri Papa II. Jean Paul, ilk kez Türkiye’den gelen bir kadın büyükelçi gördüğünü ifade ederken, Türkiye’nin dinler ve kültürler arası özel konumu ve alışılmış olmadığı kadar açık laik bir devlet örneğiyle köprü vazifesi gördüğünü, İslam ve Hristiyan dünyası arasındaki diyaloga öncülük ederek barışa hizmet edebileceğini vurgulamıştır (Hurriyet, 08.12.2001). Bu ifadeler, Dinçmen’in Vatikan görevinin, Papalık nezdinde olumlu karşılandığının bir göstergesidir. Ayrıca bu görevlendirme “dinler arası

*diyalog*⁴ söyleminin yoğunlaştığı bir evrede gerçekleşmiştir. AB ve Türkiye ilişkilerinin hareketlilik kazandığı bu dönemle dinler arası diyalog noktasında özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının faaliyetlerinin yoğunluğu paralellik arz etmektedir (Yılmaz, 2007: 160). Tam bu noktada, Türkiye ve AB ilişkilerinde tecrübe sahibi bir isim olan Filiz Dinçmen'in Vatikan Büyükelçi olarak görevlendirilmesinin de AB ile ilişkiler açısından sunacağı katkılar düşünülmüş bir atama olması muhtemeldir.

Vatikan Büyükelçiliği Dinçmen'in diplomasideki son görevi olmuş 2004 yılında Türkiye'ye dönerek emekli olmuştur (Hürriyet, 27.12.2003). Ancak emeklilik günlerinde dahi devlet hizmetine devam eden Dinçmen, bu kez de Eylül 2004'de Kamu Görevlileri Etik Kurulu üyesi olmuştur ("Söyleşi Mezunlarımızdan Filiz Dinçmen", 2012: 18). Filiz Dinçmen, dört yılda bir belirlenen kurul üyeliği görevine 2004, 2008, 2012 yıllarında atanmıştır (Etik Kurulu, 2023). Tarafsızlığın sağlanması amacıyla üyeleri farklı yapılarıdaki kurumlardan Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen bu kurul; her ay dört kez toplantılar düzenleyip "*dürüstlük*", "*saydamlık*", "*tarafsızlık*" ve "*hesap verilebilirlik*" gibi etik davranış kodları ortaya koymayı ve uygulamaları denetlemek için vatandaşın ileri sürdüğü savların araştırılması ve değerlendirilmesini yapmakla görevliydi. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, üyelerinden bir tanesinin başkan olmakla birlikte, bir tanesi bakanlık görevini yapmış olanlardan, bir tanesi belediye başkanlığı görevini yapmış olanlardan, üç tanesi Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyelik görevlerinden emekliye ayrılmış olanlardan, üç tanesi eski bürokratlardan, iki tanesi eskiden rektör veya dekanlık görevi yapmış olanlardan, bir tanesinin ise kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst düzeyde çalışmış olanlardan seçilmektedir (Doğan ve Erdem, 2022: 776-778). Filiz Dinçmen, en üst tezdüzeyde görev yapmış bir diplomat olma vasfı ile kuruldaki yerini almıştır.

2016'ya değin Kamu Görevlileri Etik Kurulu üyeliğini sürdüren Dinçmen 2008'de, bir grup aydın öncülüğünde başlatılan "Ermeni kardeşlerimden özür diliyorum" kampanyasına karşı, emekli büyükelçilerin yayımladıkları karşı bildiriye imza atan emekli büyükelçilerden olmuştur (Milliyet, 20.12.2008). Böylece yıllar önce Ermeni teröristlerin Türk Dışişleri mensuplarını katlettikleri bir döneme bir diplomat olarak yakından tanıklık eden Dinçmen, asılsız Ermeni soykırım iddialarına karşı tavrını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Emeklilik yıllarında, hem Kamu Görevlileri Etik Kurulu üyeliği hem de imzasının bulunduğu bildiri ile Dinçmen, devlete hizmet bilincinin mesleği ile sınırlı kalmadığını da ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mülkiye mezunu olan Filiz Dinçmen, Türk diplomasisinde cam tavanı kırarak bir ilki gerçekleştirip, Türkiye'nin ilk kadın büyükelçisi olmuştur. Mesleki hayatı boyunca da son derece istikrarlı bir çizgide ilerleyip, diploması sahasında gelinebilecek en üst kademede görev yapmıştır. Devlet aklı ile hareket eden Dinçmen, her ne kadar cinsiyetçi bir ifade olsa da "devlet adamı" kavramının karşılığı olan bir çizgiye sahiptir. Emekliliği sonrası KGEK üyeliği yapması ve 1915 Olayları ile ilgili özür kampanyasının karşısında bir duruş sergilemesi bunun açık delilidir.

Türk dışişleri kadrolarında Dinçmen'in yarattığı bu ilk adım, dış politikada misyon şefi olarak görev yapan kadınların sayılarını bir anda yükseltmemiş, büyük elçilik görevine atanan Solmaz Ünaydın ile Fügen Ok'un bu göreve başlamaları, Dinçmen'den 10 yıl sonra olabilmıştır. Bu noktadaki yavaş seyir 2000'li yıllarla birlikte ivme kazanmıştır.

⁴ Dinler arası diyalog söyleminin tarihçesi Katolik Kilisesinin II. Vatikan Konsülüne(1962-1965) dayanmaktadır. Bu konsülde alınan kararlardan biri de Hristiyanlık dışı dinlerle diyalog kurulması kararıdır. Dinler arası diyalog konusunda olumlu yaklaşımlar varken konuya temkinli yaklaşılmasını savunan görüşler de vardır (Aksoy, 2007).

Filiz Hanım ilk kadın büyükelçi sıfatıyla beraber ilk kadın müsteşar yardımcısı sıfatını da taşımaktadır. Bu yönü ile hem diplomasi sahasında hem de kamu politikalarının üretilmesi noktasında üst düzey katkı sağlayan kadın diplomatlardan biri olduğu görülmektedir.

Filiz Dinçmen gibi donanımlı Türk kadınlarının, erkek egemen bir saha olarak düşünülen diplomasi gibi bir alanda her geçen gün sayılarının artması, Türkiye'nin kadın-erkek eşitliği noktasında kat ettiği mesafesinin hiç de küçümsenmeyecek bir noktada olduğunu göstermektedir. Dinçmen'in yaşam öyküsüne bakıldığında uzlaş, arabuluculuk kabiliyetleri ile sorunların çözümlemesi beklenen bir kadın diplomatın, milli konularda talepler konusunda daha eril bir yol izleyebileceğini de söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak, diplomasiye bakışları, yaşadıkları zorluklar, sorunları çözüm şekilleri gibi konularda bilgi sahibi olmak için kadın diplomatların hatıralarını kaleme alarak literatüre katkı sağlamaları önemlidir.



Üstün Dinçmen ve Filiz Dinçmen- Ankara 4 Mart 2024

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. (2007). *2000-2005 yılları arasında Türk basınında dinler arası diyalog tartışmaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Altun, M. (2019). *Yüzyıl dönümünde bir Valide Sultan: Safiye Sultan'ın hayatı ve eserleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Arayancan, A. A. (2011). Akkoyunlu ve Karakoyunlu'da kadının devlet yönetimi ve diplomasiadaki önemine iki örnek: Hatun Can Begüm ve Sara Hatun. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 285-301.
- Avşaroğlu, N. (2001). Türkiye'de maden mühendisliği eğitimi tarihi. Ankara.

- Babaoğlu, R. (2020). Mekteb-i Mülkiye (1859-1960): Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bilimsel ve kültürel modernleşmenin kurumsallaşması. Türk Tarih Kurumu.
- Başkal, H. (2021). Kadın diplomat olarak Türkiye Cumhuriyetini temsil etmenin onuru. Açık Telgraf: Büyükelçi Anıları içinde (ss.41-55). Global İlişkiler Forumu.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni. (1986a). Sayı 26, Şubat 1986. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni. (1986b). Sayı 27, Mart 1986. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Dinçmen, F. (2000). Bir kadın diplomat. 40 Yılın Ardından SBF 1960 Mezunları içinde (ss. 73-77). Ankara.
- Doğan, K. C., & Erdem, B. (2022). Türkiye'de Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun yeni kamu yönetimi anlayışı bağlamında analizi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 758-792.
- Dündar Gürtaş, D. (2022). Orta Çağın kadın yöneticileri ve Terkenler. A. Dilek (Ed.), Tarihte kültürde ve ekonomide Türk kadınına biçilen yöneticilik rolü içinde (ss. 7-42). Çanakkale.
- Erhan, Ç., & Arat, T. (2010). AT'yle ilişkiler. B. Oran (Ed.), Türk dış politikası (Cilt 2, ss. 83-102). İletişim Yayınları.
- Girgin, K. (1994). Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri hariciye tarihimiz (Teşkilat ve protokol). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İskit, T. (2007). Diploması tarihi: Teorisi, kurumları ve uygulaması. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kumrular, Ö. (2015). Kösem Sultan: İktidar, hırs, entrika. Doğan Kitap.
- Meclis Haber Dergisi. (1998, Şubat). Sayı 60.
- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. (1982). 1. Dönem 1. Cilt, 12. Birleşim . Ankara.
- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. (1982). 1. Dönem 1. Cilt. Ankara.
- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. (1982). 1. Dönem 2. Cilt. Ankara.
- Özcan, U. (2012). II. Abdülhamid'in diplomasisinde "yüksek topuklar": Karadağ Prensesi Milena ve Sultan Abdülhamid. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 32, 113-140.
- Özdem, E. (2012). *Fatma Aliye, Halide Edip Adıvar ve Nermin Abadan Unat'ın eserlerinde oryantalizmin etkisi ve kadın* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Sert, H. (2022). İki Darbe Arasında: 1960-1980 Döneminde Genel Özellikleriyle Türk Dışişleri Bakanlığı. *Recent Period Turkish Studies*, (41), 31-75.
- Söyleşi mezunlarımızdan Filiz Dinçmen. (2012, Mart 1-31). Ankara Üniversitesi Bülten, (153), 16-18.
- Süleymanoğlu-kürüm, R., & Rumelili, B. (2018). Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 15(57), 3-18.
- Süleymanoğlu-Kürüm, R., & Rumelili, B. (2018). Diplomaside kadın ve egemen maskülenlik: Değişen normlar ve pratikler. *Uluslararası İlişkiler*, 15(57), 7-13.

- Şahin, Y. (2005). *Türkiye’de siyasal elitizm ve politik cemaat olarak Mülkiyeliler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- TBMM. (2022a). TBMM Tutanak Dergisi, 52. Meclis, 2. Dönem, 4. Cilt, 52. Birleşim. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=51 (Erişim: 21.11.2022)
- TBMM. (2022b). TBMM Tutanak Dergisi, 52. Meclis, 2. Dönem, 4. Cilt, 64. Birleşim. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=286 (Erişim: 21.11.2022)
- Yıldırım, M. (2017). *Aleksandra Kollontay: Yaşamı, düşünceleri ve eserleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yılmaz, O. (2007). *Avrupa Birliği sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve dinlerarası diyalog* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yılmaz, Z. (2019). Eril Diplomasi Kültürüne Feminist Bir Eleştiri. *Kültür ve İletişim*, 22(44), 209-238.
- Yoğun, P. (2019). Diplomasi tarihi ışığında ilk Türk kadın diplomat: Adile Ayda [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Arşiv Belgeleri

- BCA. (1967, Aralık 28). 331-48-31/30.11.1.0.
- BCA. (1980, Ekim 8). 407-172-30/30.18.1.2.
- BCA. (1980, Ocak 24). 386-24-9.
- BCA. (1981, Kasım 6). 438-387-1/30.18.1.2.
- BCA. (1982, Mart 10). 447-446-7/30.18.1.2.
- BCA. (1984, Aralık 13). 522-299-1/30.18.1.2.
- BCA. (1986, Haziran 24). 557-493-2/30.18.1.2.
- BCA. (1988, Nisan 25). 639-22-7/30.11.1.0.
- BCA. (1988, Ocak 7). 591-670-7/30.18.1.2.
- BCA. (1989, Haziran 12). 654-26-11/30.11.1.0.
- BCA. (1990, Temmuz 9). 655-68-5/30.18.1.2.
- BCA. (1993, Temmuz 19). 752-474-3.
- BCA. (1997, Ekim 6). 900-46-5.

Gazeteler

- Cumhuriyet. (1965, Haziran 18).
- Cumhuriyet. (1980, Eylül 25).
- Cumhuriyet. (1982, Haziran 25).
- Cumhuriyet. (1984, Temmuz 20).
- Cumhuriyet. (1985, Aralık 12).
- Cumhuriyet. (1985, Mayıs 14).
- Cumhuriyet. (1985, Nisan 26).

- Cumhuriyet. (1986, Haziran 28).
Cumhuriyet. (1988, Ocak 12).
Cumhuriyet. (1989, Temmuz 25).
Cumhuriyet. (1990, Eylül 20).
Cumhuriyet. (1991, Ağustos 14).
Cumhuriyet. (1991, Ağustos 15).
Cumhuriyet. (1991, Ağustos 8).
Cumhuriyet. (1991, Ekim 17).
Cumhuriyet. (1991, Ekim 6).
Cumhuriyet. (1993, Nisan 4).
De Telegraaf. (1982, Ekim 29).
De Telegraaf. (1992, Kasım 12).
De Volkskrant. (1992, Kasım 12).
De Waarheid. (1988, Ocak 12).
Het Parool. (1984, Mart 9).
Milliyet. (1978, Eylül 26).
Milliyet. (1978, Haziran 20).
Milliyet. (1978, Kasım 1).
Milliyet. (1982, Eylül 12).
Milliyet. (1982, Eylül 26).
Milliyet. (1982, Haziran 22).
Milliyet. (1982, Kasım 21).
Milliyet. (1982, Mayıs 23).
Milliyet. (1984, Kasım 23).
Milliyet. (1985, Ağustos 9).
Milliyet. (1985, Mart 19).
Milliyet. (1985, Nisan 26).
Milliyet. (1992, Ağustos 9).
Milliyet. (1992, Ekim 29).
Milliyet. (1993, Ekim 9).
Milliyet. (1993, Ocak 29).
Milliyet. (1993, Şubat 11).
Milliyet. (1997, Ekim 15).
Milliyet. (1998, Nisan 29).
Milliyet. (2001, Ağustos 23).

Milliyet. (2004, Eylül 10).

Milliyet. (2008, Aralık 20).

İnternet Kaynakları

Hürriyet. (2001, Aralık 8). Papa'ya güven mektubu sundu. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/papa-ya-guven-mektubu-sundu-41514> (Erişim: 04.11.2023)

Hürriyet. (2001, Eylül 24). Vatikânda ilk Müslüman kadın büyükelçi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/vatikanda-ilk-musluman-kadin-buyukelci-38269168> (Erişim: 04.11.2023)

Hürriyet. (2003, Aralık 27). Elçilere yeni görev. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/elcilere-yeni-gorev-192244> (Erişim: 04.11.2023)

Milliyet. (2008, Aralık 20). Özür de elçiler cephesi büyüyor. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ozur-de-elciler-cephesi-buyuyor-1030462> (Erişim: 04.11.2023)

TBMM. Meclis başkanları. <https://www.tbmm.gov.tr/baskan/meclis-baskanlari> (Erişim: 04.11.2023)

Times of Malta. (2002, Mayıs 19). Heard in the hive. (Erişim: 28.11.2022)

Times of Malta. (2002, Mayıs 23). Social and personal. (Erişim: 28.11.2022)

Times of Malta. (2002, Mayıs 24). New ambassadors. (Erişim: 28.11.2022)

Times of Malta. (2004, Ocak 4). Heard in the hive. (Erişim: 28.11.2022)

Türkiye Cumhuriyeti Etik Kurulu. Kurulda görev yapmış üyeler. <https://www.etik.gov.tr/kurumsal/kurulda-gorev-yapmis-uyeler/> (Erişim: 27.10.2023)